Digtningens opgave

Taler
Bjørnstjerne Bjørnson

Dato
10 desember 1903

Sted
Stockholm

Omstendigheter
Tale ved Nobelbanketten

Jeg tror, at den præmie, som er tildelt mig i dag, af den store almenhed vil opfattes som gave fra folk til folk. Og da vil jeg få lægge til, at efter den lange kamp jeg har været med at føre for Norges ligestilling inden unionen, og som ofte vakte stærk uvilje i Sverige, er det, som nu er skeet, til ære for det svenske navn.

Jeg vilde gjerne nytte denne leilighed til at sige min mening om digtningens opgave. I al korthed.

For at kunne få det kort, vil jeg tage min tilflugt til et primitivt billede på menneskehedens udvikling, som har fulgt mig fra min tidlige ungdom: jeg ser menneskehedens udvikling som et endeløst tog på vandring. Fremover - om ikke netop i en lige linje, så dog altid fremover. En uimodståelig trang driver det, fra først af alene instinktivt, men efterhånden mere og mere bevidst. Dog ikke anderledes bevidst, end at det menneske aldrig har levet, som har kunnet omgjøre hele sin fremgangsvilje til bevidst. Inde i denne blanding af bevidst og ubevidst arbeider fantasien. I somme så stærkt, at den driver tænkningen anende frem. Helt foran, hvor veiene opdages og toget ordnes.

Intet har fra først af således bestemt bevidstheden som erfaringen om, hvad som skader og hvad som gavner. Derfor er der heller intet den dag idag, som er dybere fæstet i den, så dybt, at ingen bevidsthed mere kan komme udenfor erfaringen herom og samtidig føle sig vel.

Hvor synes mig derfor den lære forunderlig, at digtningens mænd og kvinder, før de går til sit verk, helst bør tømme sig for bevidstheden om godt og ondt. Tænkningen skal helt omgjøre sig til et fotografiapparat, ubekymret om hvad

som skader eller gavner, hvad som behager eller mishager.

Jeg vil ikke fortabe mig i en undersøgelse af, hvorvidt noget moderne menneske, vel at mærke når det er sundt, nu længer kan frigjøre sig for denne million-årenes arvede bevidsthed, som til idag har styret alle slægter. Jeg bare stiller det lille spørsmål i veien: hvorfor tager de, som tror de praktiserer den, netop det billede der - og ikke det ved siden af? Sker det bestandig rent mekanisk? Hvorfor er de billeder, som de således træffer på, næsten allesammen anstødelige? Er det skeet aldeles uden valg?

Jeg tror, vi kan spare os svaret. De som vi andre kan ikke løsgjøre forestillingerne fra den arvede moralske vurdering; forskjellen er alene, at vi tjener den, de andre gjør oprør mod den. Jeg må straks lægge til, at ikke alt er oprør, som synes så. Meget, som idag er ledning, har engang været holdt for oprør. Her vil jeg alene slå fast, at de, som nægter, at digterværket skal have en bestemt mening, skal have tendens, de viser os i sine egne værker, at også de har den. Med stød på litteraturhistorien lægger jeg til, at jo høiere op på åndsfrihedens stige, jo fastere er tendensen. De store græske digtere ordnede både guders og menneskers samfund. Shakspeares digtning er et stort germanisk Valhalla, sommetider strålende, til andre i uveirsskyer. Deri har alt liv staat op igjen for atter at kjæmpe - men således, at hans retfærdighed råder, hans høie tro på livets uendelige overskud.

Molières og Holbergs mennesker under parykkerne og de hvidpibede hovedklæder, - vi kalder dem frem af deres grave, så ofte vi selv vil, forat de atter i sirlige og groteske bevægelser skal gå sine skaberes ærind. De er så fulde af tendens som af ord.

Jeg nævnte før vort germaniske Valhalla. Mon det ikke går an at sige, at Goethe og Schiller bar et stykke Elysium ind i vort germaniske Valhalla? Himlen blev høiere og varmere, livet som kunsten skjønnere og gladere. Går det ikke an at sige, at de, som stod under glansen af den, den unge Tegner, den unge Oehlenschläger, den unge Wergeland, for ikke at glemme Byron og Shelley, har lidt af græske guder ved sig?

Den tid og dens tendens tabtes. Men forat nævne vor og to store i den, ligger det mig nærmest først at tænke på min gamle, syge ven. Han har tændt en række høie fyrtårn langs den norske kyst; de er det første alle ser, som søger

indseilingen. De lyser verdensvidt for at varsko om, hvor der er fare.

Videre minder jeg om den store gamle hos vor nabo i øst, som står i den åbne havn for menneskelykke og vinker og vinker. Begges sjæle, begges lange arbeidsdag har havt en voksende tendens, voksende som lysfaklerne i aftenvinden.

Hermed har jeg intet sagt om tendensens forhold til kunsten, som den kan opgløde stærkere end noget, men som den også kan overvælde. «Ich rieche die Absicht und werde verstimmt.»

Endnu mindre har jeg sagt, at når tendens og kunst dækker hverandre, så er alt vel. Netop de to store, jeg sist nævnte - det kan hænde den første, at han varskor så skarpt, at det skræmmer, det kan hænde den andre, at han lokker med idealer, som er over den menneskelige ævne; - og det skræmmer også. Men vi må få vort mod på livet styrket, ikke minsket. Veiene, som åbnes - man må ikke skræmmes fra at gå dem; toget, som ordnes, det må dog frem. Vi må få den trygge følelse af, at livet har et vælgjørende overskud, at efter den værste rædsel, den mørkeste forødelse, overrisles jorden atter af friskt fra det evige opvæld. Vor tro derpå er selv derfra.

For så vidt er i al nyere diktning Victor Hugo min mand. Inde i hans glansfulde fantasi er følelsen af livets overskud det farvegivende. Mange taler om hans feil, navnlig om det teatralske ved ham. Ja. Men for mig blåses disse feil allesammen væk af den vældige livspust i ham.

Selvopholdelsesdriften kræver overskuddet. Havde livet intet overskud, så stansede det. Hvert billede, som ikke eier det, er falskt. Vi befinder os uvel ved det.

Dette har avlet den misforståelse, at det er selve mørkesiden ved livet, som gjør os uvel.

Nei.

Naturligvis er der svage sjæle, også forkjælede egoister, som ikke tåler en hårdhændt sandhed. Men for os andre gjælder ikke dette. Havde de, som vælger at give rædselen, eller de ord og de handlinger, som helst gjemmes væk i blusel,

havde de samtidig kunnet løfte os over det i en eneste følelse af, at hvad som end hænder, - livet har sit altordnende overskud, ja, da sagde vi os selv: her stilles vi foran en livsgåde, som i sit dyb fæstes netop til disse ord og løses i denne handling, gjennem denne rædsel - ja, da havde vi følt helligt alvor ved det eller uimodståelig komik, eftersom han vilde, der førte os.

Men de allerfleste, som fører os, kommer ikke længer end til sensationen - om de kommer så langt. Vi føler os to gange uvel, først ved at savne livets overskud, dernæst ved at han, som førte, ikke kunde. Al uformuenhed piner.

Jo mere en mand tager på sig, jo stærkere må han være. Der er ikke det ord, som ikke kan nævnes, ikke den handling eller rædsel, som ikke kan males; men han må være der, han, som kan.

Livssammenhængen er det, vi søger i kunsten, i dens minste dråbe som i dens bølgevæltende stormhav. Vi fryder os, når den er der, vi misstemmes, når den er borte.

Den urgamle erfaring om, hvad som skader og hvad som gavner, stammen i al vor bevidsthed, har delt sig over alle områder for vor livsførelse og forskning, den har forenet sig med selve livstørsten. Af kunsten forlanger den at mangfoldiggjøres og skjærpes i millioner af eksempler. Den kan aldrig få nok.

Den har jeg prøvd at tjene. I ærbødighed og med begeistring. Jeg er ikke en af dem, som tror, at alle har ansvar, men digtningens, kunstens dyrkere intet. Jeg mener tværtom, den har det største, fordi den er foran, er med at åbne veiene og ordne toget.

Min inderligste tak til det svenske akademi, fordi det har anerkjendt dette. Jeg tillader mig at drikke på det svenske akademis fremgang i alt, som gjør litteraturen sund og stærk.

Kilde
Chr. Collin og H. Eitrem (red): Bjørnstjerne Bjørnson. Artikler og taler, bd. 2. Kristiania 1912, s. 486-489.

Emneoversigt
Bjørnstjerne Bjørnson, Festtale, Litteratur, Nobelpris, Takketale

URI